Igazi szenzáció az ERH rákoscsabai képeslapkiállításán ✦ Múzeumok éjszakája ✦ „Üdv a boerok honából” ✦ Kik voltak a rákosi csata hősei?

Rákosmenti Múzeumi Estek

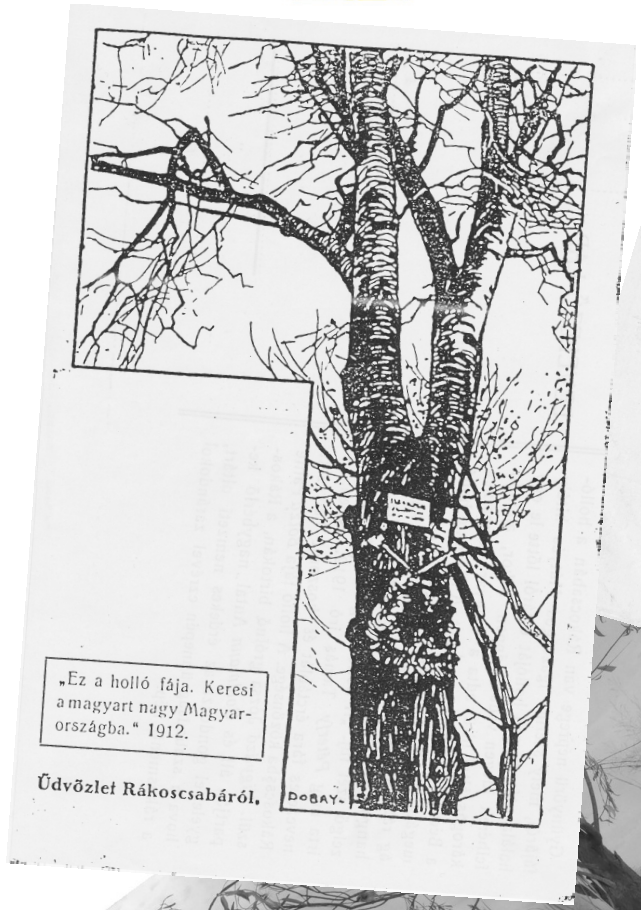

VI. évfolyam 2. szám
2011. június

Kiadja a RÁKOSMENTI MÚZEUMBARÁT EGYESÜLET

Igazi szenzáció az Erdős Renée Házban 2011. június 24-én nyíló rákoscsabai képeslapkiállításon!!!

Az Erdős Renée Ház kerületrészeket bemutató képeslap-kiállítás sorozatának következő tárlata a régi rákoscsabai képeslapokat dolgozza fel. A tárlat június 24-én, a Múzeumok Éjszakája rendezvénysorozat első eseményeként nyílik a Renée Cafée-ban. A kiállítás az Erdős Renée Ház saját gyűjteményéből, a képeslapokat őrző közgyűjtemények anyagából és gyűjtőktől származó lapokból áll össze.

A kutatómunka során egy igazán szenzációs „lelet" is előkerült. Az Erdős Renée Ház és elődintézményei, az 1970-es évek elejétől zajló gyűjtőmunka során nem találkoztak még az 1904-ben lebontott, régi csabai református templomot ábrázoló fényképfelvétellel. Ilyet még másolatban sem őriz a helytörténeti gyűjtemény. A csabai református egyház is csak egy 1950-es években készült Nyárádi Zoltán festőművész által festett képet őriz. Ha a régi templomot akartuk bemutatni, a mai napig a legautentikusabb képnek a Szánthó Géza: „Rákoscsaba község leírása – régi és újkori ismertetése" című könyvében megjelent, 1911-ben – tehát a lebontás után hét évvel – készült, Korsós László által készített rajzot tudtuk illusztrációként használni. Nyilvánvaló volt azonban, hogy 1904-ben egy ilyen épületről, főleg amely ennyire jelentős szerepet töltött be egy község életében már fényképet készítettek. Főleg azért is állíthatjuk ezt, mert az épület szerepelt a korabeli műemléki nyilvántartásban. Egy ilyen, dokumentatív fotó a mai napig nem került elő.

Viszont a képeslapkiállítást megalapozó kutatómunka során előkerült egy képeslap. Irimiás György, kerületi gyűjtő őriz egy olyan felvételt, amelyen a templom látható és ennek nagyítását, engedélyével bemutatjuk a képeslapkiállításon is. A lapot egyik első rákoscsabai képeslapkiadó, Ungvári Kálmán, helyi üzlettulajdonos adta ki. A fotóból kiderül, hogy a legkésőbbi időpont, amikor felvehették, az 1903-as év lehetett.

A református ótemplomról és a régi Rákoscsabát ábrázoló képeslapokról többet megtudhatnak a kiállítás látogatói a június 24-én, 17 órakor nyíló kiállításon. A bemutatót Dunai Mónika és Virág Mihály önkormányzati képviselők támogatják.

A Múzeumok éjszakája rákosmenti programjai 2011. június 24-én, pénteken

Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem

Rákoshegy, Báthory utca 31.

17.00: **Rákoscsaba régi képeslapokon** (Kiállításmegnyitó a Renée Cafée-ba
18.00 – 19 00: **Miénk a tér – időszaki, képzőművészeti kiállításmegnyitó**. Rákosmente köztéri alkotói, Kisfaludi Strobl Zsigmondtól a kortárs művészekig
19 órától kb. 22 óráig: **Tervezd meg a teret!** – Milyen alkotásokkal díszítenéd Rákosmente köztereit? Interaktív **gyermekfoglalkozás** a kiállításhoz kapcsolódva.
19.00 – 23.00: **Hangszerbemutató** – Nagy Sándor Endre klarinétművész fúvós hangszereket mutat be. (szünetekkel)
21.00 – 23.00: **Chili és Fahéj – Kóstolóval egybekötött előadás** a Renée Cafée-ban (étel- és italkóstoló)
23.00 – 24.00: **Zsigárcili: A varázslatos nő, 2× – divatbemutató. -** Szent Iván éjszakája: Misztikus éjszaka a mágikus praktikák, a szerelem, szenvedély, az örök megújulás jelképe... Nők nélkül mit sem ér!
24.00: **Sláger - Múzeum.** A Torzonborz Együttes műsora az 1960-as. 70-es évek örökzöldjeivel

Tárlatvezetések óránként – igény szerint – az állandó és időszaki kiállításokban:

Elágazások – helytörténeti állandó kiállítás
Metszetek Rákosmente néprajzából – állandó kiállítás
A Merzse-mocsár világa – természettudományi, állandó kiállítás
Erdős Renée emlékszoba – irodalomtörténeti állandó kiállítás
Miénk a tér – képzőművészeti, időszaki kiállítás
Rákoscsaba régi képeslapokon – helytörténeti, időszaki kiállítás a Renée Cafée-ban

Csekovszky Gyűjtemény Kiállítóháza

Rákosliget, XVI. u. 1.

18.30: **Csekovszky Árpád művészi hagyatéka – Tárlatvezetés** a kiállítóház állandó kiállításán, mely keresztmetszetet mutat be Csekovszky Árpád Munkácsy-díjas és Érdemes művész keramikus művészi és festőművészi életműveből.
19.30 – 20 00: **A Mester a műteremben – Filmvetítés**, melyen az 1997-ben elhunyt Csekovszky Árpádot alkotás közben nézhetik és hallgathatják meg az érdeklődők.
20.00 – 21 00: **Az ősi mesterség – Agyagműves foglalkozás**, ahol az agyag jellegével ismerkedünk, valamint a résztvevők elkészítenek egy őskori marokedényt. Ajánlott 4-14 éves korig.
21.00 – 22 00: **Lúdas Matyi**: **Interaktív bábelőadás** a **Kereplő Színház** művészeinek előadásában. Ajánlott minden korosztály számára.
22.30 és 23.30: **Tűz show**: A **Hestia tűzzsonglőr társulat előadása**. Ajánlott minden korosztály számára.

Rákoshegyi Bartók Zeneház

Rákoshegy, Hunyadi u. 50.

A **„Fedezd fel a múltad!"** programsorozat keretében, az Erdős Renée Házzal közösen.

19.00 – 20.00: **Gonda Katalin zongorahangversenye**
Scarlatti: G-dúr szonáta
Haydn: c-moll szonáta, Hob. XVI/20
Liszt: Un sospiro – koncertetűd
Mozart: F-dúr szonáta KV 332
Chopin: Asz-dúr etűd Op. 25
Liszt: Villa d'Este szökőkútjai
Liszt: XIII. magyar rapszódia
20.30 – 21.30: **Kovács Gergely zongorahangversenye**
Bach: g-moll Angol Szvit
Beethoven: Waldstein Szonáta
Liszt: Jugend - Etuden Nr. 7., 8.,
Paganini: Etuden Nr. 1., 2.,
Tell Vilmos kápolnája
123. Petrarca Szonett
I. Magyar Rapszódia

Az előadások a Rákoshegyi Bartók Zeneház udvarán kerülnek megrendezésre. (Rossz idő esetén a teremben.

A Merzse-mocsár világa

Az Erdős Renée Ház felújított állandó kiállításának átadása

Az Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem 1990 óta fogad látogatókat. 1991 óta szinte a legsikeresebb állandó kiállítása a Merzse-mocsarat bemutató dioráma kiállítás, amely modellezi a kerület határában fekvő védett terület világát. A Merzse-mocsarat jelölik már a XIX. századi térképek is. A róla elnevezett dűlő déli részén terült el az északnyugat, délkeleti irányú tó. 1864-ben, Pesty Frigyes helységnévtárában még azt olvashatjuk, hogy a tó vize két öl mély, benne jó halakkal. Az 1900-as évek végétől a környezetében zajló mezőgazdasági munkáknak, a terepátalakításoknak következményeként területe és a benne lévő vízmennyiség fokozatosan csökkent.

Budapest Főváros Tanácsa a Merzse-mocsarat 1977-ben *helyi jelentőségű természetvédelmi terület*té nyilvánította. Rendeltetését a védetté nyilvánító határozatban az alábbiak szerint foglalták össze:

- védje és őrizze a vízi és mocsári növényzetet, az előforduló, ritka orchideákat, a nagy fajgazdagságú gyepképző növényeket,
- tavaszi és őszi madárvonuláskor szolgáljon pihenőhelyül a vándormadarak számára,
- biztosítsa a botanikai- és állattani kutatások zavartalan feltételeit,
- tegye lehetővé a szabadban történő pihenést, felüdülést a hozzácsatlakozó és kialakítás alatt lévő parkerdővel, a természetes környezetet megőrizve.

A jogszabályt Budapest Főváros Közgyűlése 1999-ben megerősítette, sőt a védett területet megnövelte a mocsár mellett fekvő Kis-Merzse és a Gyolcsrét elnevezésű területekkel, *Merzse-mocsár természetvédelmi terület* elnevezést adva neki.

Az Erdős Renée Ház kiállításán bemutatott anyagot a Magyar Természettudományi Múzeum munkatársai állították össze, a hátteret *Muray Róbert* festőművész 1990-ben készített, nagyméretű festménye díszíti. A félköríves dioráma kora tavasztól télig, az évszakok változásait figyelembe véve ábrázolja, preparátumok segítségével a terület állat- és növényvilágának változásait. Ebben a kiállítóteremben tekinthető meg a gyűjtemény néhány őslénylelete: mamut- és őstulokcsontok, megkövesedett fák.

A népszerű kiállítás fennállásának hosszú ideje alatt megkopott, elkoszolódott. Felújításához 2010-ben a Nemzeti Erőforrás Minisztérium kulturális helyettes államtitkára, *dr. Kálnoki-Gyöngyössy Márton* nyújtott 600 ezer forintos támogatást. A munkálatokban részt vett: *Izsák Imre preparátor* és *Csorba Gábor muzeológus* (Természettudományi Múzeum), *Vitárius Nikoletta grafikusművész*, a *IX. kerületi Ejtőernyős Klub kiállításépítői* és az Erdős Renée Ház munkatársai, *Orosz Károly, Hódos Mária* és *Ádám Ferenc.* Újdonságokkal is szolgál a felújított bemutató: mókus, menyét és tőkés réce preparátumai kerültek be, s megújult az információs rendszer is.

A kiállítást 2011. május 14-én dr. Kálnoki-Gyöngyössy Márton adta át a közönségnek. Az ünnepség után az Erdős Renée Ház munkatársai vetélkedőt szerveztek a gyerekenek, majd az RTK Túrakerékpáros Szakosztályának vezetője, *Adamcsik János* irányításával kb. 60-an kibicikliztek a Merzséhez, ahol *Petrőczy Tibor* biológiatanár, iskolaigazgató mutatta be a védett területet és élővilágát.

Az indulásra készülődő kerékpárosok

Petrőczy tanár úr interjút ad a Rákosmente TV-nek

Ádám Ferenc:
„Üdv a boerok honából!”

2011. április 8. és május 10. között Üdvözlet Rákosligetről címmel, a helyi képeslapokat bemutató kiállítást láthattak az érdeklődők az Erdős Renée Házban. A tárlat megrendezését Rózsahegyi Péter, rákosligeti képviselő támogatta. A bemutató eredményeként az intézmény kiadta az üdvözlőlapokat bemutató CD lemezt, amelyen ráadásul egy korabeli térképen, a helyére téve is megjelenik a 120 felvétel. A CD-n szereplő képeslapokat válogatta és meghatározta Ádám Ferenc, az Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem helytörténeti adattárának segítségével. A képeslapok térképen történő elhelyezésében közreműködött: dr. Dombóvári Antal és Debnár László. Az adathordozó technikai kivitelezését Debnár László végezte.

Az Erdős Renée Ház külön köszönettel tartozik a rákosligeti születésű Voloncs Gábor képeslapgyűjtőnek, aki az adathordozó kiadásával kapcsolatos munkálatok során több eredeti lappal gyarapította a gyűjteményét.

Az alábbi írás ennek a kiadványnak a bevezetője.

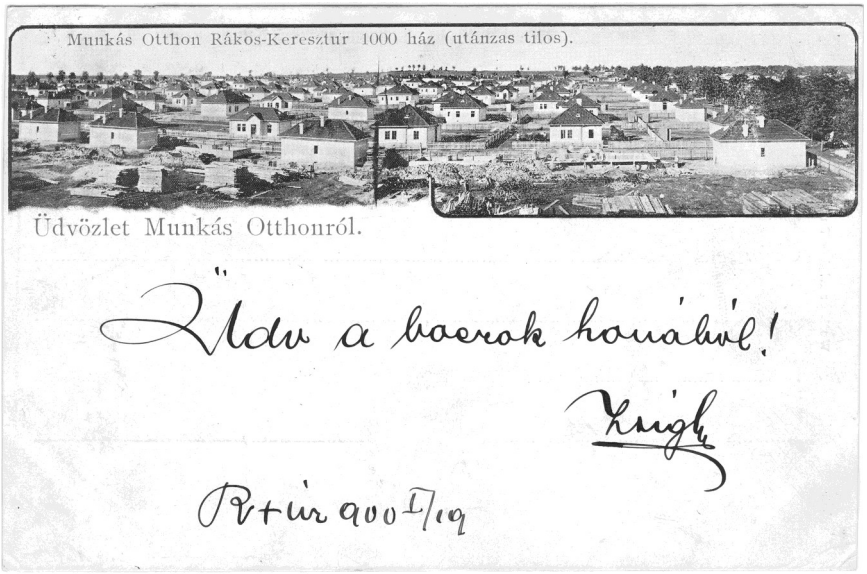

„Üdvözlet Munkás Otthonról” postai képeslap, kiadta: Wollner Alajos. (Erdős Renée Ház digitális adattára. Eredeti: Voloncs Gábor tulajdona)

Rákosmente ma ismert, legkorábban kiadott képeslapján a „búrok honából” írt üdvözlőlapot Jamriska Lajosnak, Pécelre a feladó, 1900. január 19-én. 1899 októberében tört ki a második búr háború, s a hatalmas Brit Birodalom ellen harcoló kis dél-afrikai nép szinte korlátlan szimpátiát élvezett Európában. Így a rákoskeresztúri Munkás Otthon telepen is, ahova ekkor kezdtek beköltözni az első háztulajdonosok, akik a korábban többször is új hazát alapító búrokhoz hasonlították magukat. Még a vasúti átjáróban felépült egyik vendéglőt is a Búr baráthoz címezték.

A rákoskeresztúri telepesek további sorsa szerencsésebben alakult, mint a búroké, akik ezt a második háborújukat már elvesztették. Ők el tudták érni önállóságukat, 1907-ben végleg függetlenedtek anyaközségüktől s Rákosliget néven önálló nagyközséget alapítottak.

A XX. század eleje az az időszak is, amikor hihetetlen fellendülése, divatja volt a képeslapkiadásnak. Egy ilyen, éppen létrejövő, új telep esetében pedig a letelepedéshez kedvet csináló kiadványoknak is szánták a lapokat. A legkorábbi képeslapjaink, amelyek a századfordulón készültek, a munkásházakat ábrázolták, mintegy a munkáscsaládok házvásárlási hajlandóságát szorgalmazva, de hamarosan megjelentek a különböző, a település elegánsabb tereit, épületeit ábrázoló látképek is, amelyek a tehetősebb családok lakóhelyeit mutatták be. Ilyenek például a vasút melletti, Ligetsorról vagy a Fő út elejéről készült üdvözlőlapok. (Azt ma már nem tudjuk eldönteni, volt-e tudatosság abban, hogy a vasúton érkezőknek először a Ligetsor, a település elegánsabb képe táruljon fel, a mögöttük elhelyezkedő munkáslakásokat csak a vonatról leszállók láthassák.) A legkorábbi lapok után közvetlenül megjelentek az egyes üzleteket, vendéglőket hirdető képeslapok is. Ilyenek például a Lang meg a Búr baráthoz címzett vendéglőt ábrázoló lapok a vasúti átjáróban, a különböző üzletekről, kereskedésekről, gyógyszertárról készült felvételek. A látképek azért nem mindig csak a szépséget mutatták be: ha megnézzük a Rákoskeresztúr felől készült fotót, még azt is nehezen tudjuk elképzelni, hogy szekérrel hogyan lehetett a települést megközelíteni azon a sáros úton, ami Keresztúr felől jött. A rákosligetiek lokálpatriotizmusát jól jellemzi, hogy amint egy közintézmény, pl. polgári kör, templomok, sportlétesítmények felépültek, azonnal megjelentek képeslapokon is. Ezek, amellett, hogy a helytörténeti kutató számára pótolhatatlan forrásértékkel bírnak, sok esetben a lapok datálásában is segítenek. Biztos például, hogy a Központi Szállodát 1911 és 1913 között fotózták, ugyanis ekkor működött; nagyon valószínű, hogy az iskola első képeslapjai 1903 körül készültek, a továbbiaknál segít az is, hogy mekkorák az elé ültetett fák, van-e ott harangláb. Tudjuk ugyanis, hogy 1915-re felépült a katolikus templom, addig az iskolában működött egy kápolna. Néhány fontosabb dátum, amely segít meghatározni a lapok kiadásának hozzá-

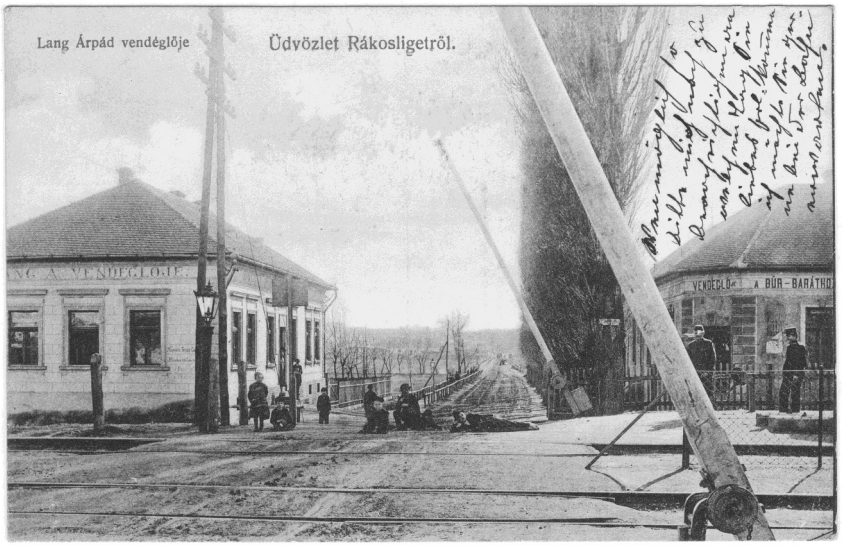

Vasúti átjáró Rákoskeresztúr felé, balra a Lang-, jobbra a Búr baráthoz címzett vendéglővel, középen az úton fekvő, kapatos vendégekkel. Postai bélyegző: 1906. (Erdős Renée Ház digitális adattára. Eredeti: Voloncs Gábor tulajdona)

vetőleges idejét: 1913-tól működött a korábbi Központi Szálloda épületében a Községháza, 1914-re készült el a Zsinagóga, valószínűleg akkori az azt ábrázoló lap, 1925-ben avatták a Hősök szobrát, 1932-ben az evangélikus templomot, 1935-ben az országzászlót. (Sok képaláírásban láthatják a szemlélők azt a datálást, hogy a kép 1905 előtt vagy után készült. A kiadás időpontjának meghatározásában ugyanis sokszor segít a korabeli lapok esetében, hogy 1905. előtt a hátoldal teljes egészére írták a címzést, míg utána megosztották a hátlapot és fele maradt a címzésnek, fele pedig az üdvözlő soroknak.)

Számtalan rákosmenti képeslap esetében láthatjuk, hogy budapesti kiadók adták ki őket, akiknek a fotósai végigfényképezték a településeket majd forgalmazták ott a lapokat. Ilyenek voltak például a Divald, a Magyar Fénynyomdai Rt., a Divald és Monostory, a Monostory utóda Kalántay vagy a Barasits-féle vállalkozások. Rákosligeten is vannak általuk kiadott képeslapok, de sokkal jellemzőbb, hogy a helyi üzletemberek, leginkább a papír- és könyvesboltosok készítettek lapokat, esetenként, a kivitelezésben igénybe véve az említett budapesti kiadók segítségét.

Az 1905 előtti levelezőlapoknál a legfontosabb kiadó Wollner Alajos, aki rákoskeresztúri kereskedőként hamar felfedezte az újonnan alakuló telepben az üzleti lehetőséget, s először csak kocsin hordta át áruját, majd hamarosan saját vegyeskereskedést is nyitott itt, képeslapokkal is színesítve kínálatát. Az ő lapjairól ismerhetjük a munkásházakat vagy az első, iskolát bemutató képeket is. De hamarosan követte példáját a Garai-féle papírkereskedés, majd egészen az 1930-as évekig folyamatosan a többiek: Tóth Mihályné könyv- és papírkereskedése, özv. Schwartzmann Gusztávné, Markovits Istvánné, Grünfeld Albert áruháza, Farkas Imre, Pfeifer József papír- és könyvkereskedése, Korényi Imréné papírkereskedése, Rutichné papírkereskedő, továbbá Szalay Ferencné, Rácz Mihály, Török Ferencné. A válogatásban szereplő, legkésőbb kiadott képeslapot már állami kiadó, az 1950-54 között működő Művészeti Alkotások V. 5. sz. fiókja adta ki Budapesten. A képeslapok technikai kivitelezését is a kereslethez kívánták igazítani, már 1910-ben találunk kézzel színezett, majd sokszorosított fotókat a két színnel nyomtatottak mellett, esetenként ugyanannak a témának a változatait. Később az is jellemző, hogy egy épület vagy táj felvételét többféle változatban kiadták. A református imaházat például a sima, fekete-fehér változat mellett barnás, kékes és zöldes verzióban is, had tudjon ízlése szerint választani a kedves vevő. Az 1930-as évekre a legjellemzőbbek a többé-kevésbé szabályosan osztott előlapú mozaik képeslapok, amelyek több helyszínt mutatnak be. Természetesen az ezeken lévő kis képek nagy részét önálló lapként is kiadták. De érdekes az is, mit írnak a korabeli település vendégei az üdvözlőlapok hátoldalán? *„Kitűnő minőségű impulzusokkal tölti el keblemet Rákosliget gyönyöre.”* Áll egy 1907. jún. 23-án feladott lapon. Vagy: *„Édes Józsám! A pesti meleg elől ide menekültünk ki 2 hétre. Ez nagyon szép hely és kitűnően érezzük magunkat, de azért nem feledkezünk meg a kedves pesti felebarátainkról se. Milyen jó volna, ha Ti is itt volnátok!” (*1922. aug. 21.)

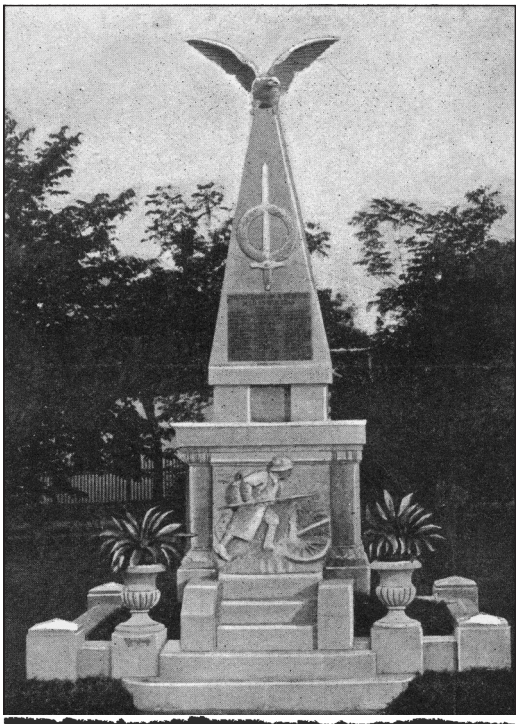

A rákosligeti Hősök emlékműve. Kiadta: Herbst műintézet, Budapest, postatiszta, 1925 körül. (Eredeti: Erdős Renée Ház)

Ádám Ferenc:

Kik voltak a rákosi csata hősei?

(A 80 huszár c. film őrmesterének hősi halála)

Honvédsír 1924-ben. Fotóképeslap
(Eredeti: Erdős Renée Ház)

A rákoskeresztúri, március 15-i megemlékezések egyik központi helyszíne már a XX. század elejétől az 513. utca mellett levő honvédsíroknál emelt obeliszk, amely az 1849. április 11-én lezajlott rákosi csata emlékét őrzi. Helytörténészeink már többször foglalkoztak a csatával, most csak kivonatosan ismertetve ezt, a következő események történtek: Az 1849. április 2-i, hatvani, az április 6-i, isaszegi győzelem után *Görgey* új haditervet dolgozott ki, amelynek értelmében északról kerüli meg Pest-Budát és Komárom felmentésével elvágja utánpótlási vonalaitól az itt tartózkodó császári csapatokat. Az április 7-i haditerv értelmében *Aulich Lajos* tábornok II. hadtestjének és az *Asbóth Lajos* alezredes vezette hadosztálynak Pest és Rákosmező ellen kellett látszattámadásokat indítani, hogy az ellenség ne tudja meg az északra tartó fősereg helyzetét. (A korabeli katonai nyelvezet az ilyen hadmozdulatot „tüntetésnek" nevezte.) Április 11-én, ennek az elterelő hadműveletnek a részeként, az Asbóth vezette sereg egészen a kőbányai téglakemencékig és a szőlőhegyekig jutott előre, majd visszavonulásra kényszerült az ellenséges túlerő miatt. Idézzünk a legilletékesebb, Asbóth Lajos alezredes, még aznap megírt, ám másnap április 12-én, Pécelen keltezett, a hadseregfőparancsnokságnak címzett hadijelentéséből! *„Ma délelőtt 12 órakor megérkeztem Rákos elé, az ellenséget, amely 3 üteggel – közülük az egyik 12 fontos volt – és egy fél rakétaüteggel várt bennünket, 3 állásból egészen a kőbányai kertekig visszaszorítottam. Ebben a szempillantásban a szőlők mögül a vasútvonal mentén haladva egy egész lovasezred, 2 zászlóalj gyalogság és egy lovassági üteg került meg engem, balról átkarolva. A Bocskai-huszárok bátor rohama, akiket én magam vezettem, a 49. zászlóalj 4. századának elszánt előnyomulása a szőlőkben, valamint a 63. zászlóalj jó frontális tartása lehetővé tették számomra a szabályszerű visszavonulást a korábbi állásom felé, ahonnan, mivel az ellenség túlereje Vecsésnél fenyegetett volna, Pécelen állást foglaltam.*

Nekem sajnos gyászolnom kell a derék Harsányi lovassági százados, 7 huszár, 1 kunsági lovas, 2 honvéd és 2 tüzér elvesztését, ezzel szemben 2 hiánytalan rakéta állványt foglaltam el, amelynek teljes legénységét összeszabdaltuk. Hét ellenséges dragonyos lovat zsákmányoltunk. ... Harsányi kapitány személyesen levágott a lóról egy osztrák tábornokot, azonkívül sok közlegény és 2 tiszt esett el. ... A rakétaállványok elvételében tevékeny vezető volt az elesett Harsányi kapitány, továbbá Mészáros Endre főhadnagy és Pálinkás őrnagy úr adjutánsa. Éppen úgy kitüntették magukat, miként az előbbiek a roham során Sóvágó Gábor káplár és Ungvári Péter közlegény a Bocskai-huszároktól, valamint

Harsányi Bálint emlékműve szülővárosában, Hajdúszoboszlón. Seregi György alkotása.
(forrás: http://www.szoborlap.hu 2011. 05. 23.)

Sólyom Péter káplár a kun lovasságtól. Nem mulaszthatom el megemlíteni László kapitány urat a Bocskai-huszároktól, aki a hadosztály összevonásában a legnagyobb segítséget nyújtotta.

A tényleges harc 12 órától 4 óráig tartott. Hét órakor foglaltam el a tábort Pécelnél, ahol most állok.
" (Hadtörténeti Levéltár HL 1848/-49: 21/308.)

Ki volt ez a többször emlegetett *Harsányi százados*? Harsányi Bálintnak hívták és annak a Lenkey huszárszázadnak az őrmestere, akik 1848 nyarán úgy döntöttek, hogy elszöknek Galíciai állomáshelyükről és hazatérnek a haza védelmére! A hazatérés egyik kezdeményezője, vezetője maga az őrmester volt. Ez a történet adja *Sára Sándor 80 huszár* című filmjének az alapját! (Az információt köszönöm Fónagy Zoltán történésznek, az Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete munkatársának.) Harsányi Bálint, aki még őrmesterként az 1848. augusztusi délvidéki harcok egyik hőse volt, gyorsan emelkedett a ranglétrán. Századosként érte a halál, sírja ma a közelben, Dány község területén található. (Felirata ugyan téves, nem az április 6-i, isaszegi csatában hunyt el.) 1984-ben pedig szülővárosában, Hajdúszoboszlón avatták fel emlékére a Seregi György szobrászművész alkotta emlékművet.

Helytörténet-irodalmunk a csata hősi halottjaként még említ egy bizonyos *Stromski* vagy *Stromskin* főhadnagyot is. Róla viszont Asbóth nem beszél. Hogyan lehetséges ez? Helytörténészeink későbbi visszaemlékezéseket használtak forrásként, amelyekben az emlékek már összesűrűsödtek. A főhadnagy valóban nem a csatában halt meg, azonban ott kapott olyan súlyos sebet – családi visszaemlékezések szerint a jobb vállát ágyúgolyó találta el –, hogy május 10-én, Pécelen elhunyt. (Közli: *Bona Gábor Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban* c. könyvében) *Stromszky Adolf* (ez a helyes névírás és a keresztnév) Pozsonyban született, 1823-ban, apja *Stromszky Ferenc Sámuel*, dunántúli evangélikus szuperintendens. (1850-ben neki is le kellett mondania e tisztségről, mert a szabadságharc idején személyesen járta körbe a lelkészeket, a haza ügye mellett agitálva.) Stromszky Adolf 1848 júniusában önkéntes lett az első 10 honvédzászlóalj egyikénél. Nov. 20-tól hadnagy a 49. zászlóaljban. Búcsúztatását 1849-ben *Dobos János*, péceli református lelkész tartotta. Sírhelyét ma nagy becsben tartják Pécelen. Ugyanitt temettek el még négy, rákosi csatában elesett honvédet.

A rákoskeresztúri honvédemlékművet a helyi II. Rákóczi Ferenc Asztaltársaság állította. Annak kiderítése, hogy hányan nyugosznak pontosan az itteni sírokban, még további kutatást igényel, ahogy egyelőre azt sem tudjuk, hogy pontosan mikor állították az obeliszket. A társaság nevéből következtetve valószínűleg 1906 és az I. világháború között. (1906-ban, a fejedelem kassai újratemetése előtt tisztelegve alakultak róla elnevezett társaságok országszerte, amelyek legtöbbje aztán a világégés ideje alatt elsorvadt.) Tovább árnyalja a képet, hogy a lakótelep építésekor szanált keresztúri temetőben, az evangélikus rész bejáratának baloldalán is volt honvédsír. Az Erdős Renée Ház őriz egy kisméretű, sírkövet ábrázoló fényképet, amelyről, ha a mai technika segítségével, megfelelően kinagyítjuk, a következő szöveg silabizálható ki: *„1848-49-ben a haza, szabadság védelmében hősi halált halt két honvéd emlékének. ...6.* (talán 1896.) *július 1."*

(Cikkem megírásához segítséget nyújtottak dr. Bartók Albert kéziratos jegyzetei, dr. Dombóvári Antal írásai, Fónagy Zoltán történész, Asbóth Lajos alezredes említett hadijelentése, Kossuth Hírlapjának hadijelentése a délvidéki harcokról (1848. 08. 31.), Bóna Gábor említett könyve, az Erdős Renée Ház Adattára, továbbá a Harsányi Bálint és Stromszky Adolf emlékét őrző internetes források.)

Harsányi Bálint síremlékének téves felirata Isaszegen
(forrás: http://www.danyikronika.hu/node/2201

Millisits Máté:
Melczer János és paptársai az 1848-49. évi szabadságharcban

A magyarországi keresztény felekezetek egyöntetű támogatásukról biztosították az 1848. március 15-ei forradalom következtében létrejött Batthyány Lajos vezette kormányt.

Az egyházak életét közvetlenül érintette, a 12 pontban megfogalmazott követeléseket jogszabályba foglaló „Áprilisi törvények” XX. törvénycikke, amely rendelkezett a szabad és egyenlő vallásgyakorlatról. Az akkori bevett vallások - római katolikus, református, evangélikus és az Erdéllyel történt unió hatására ide sorolt unitárius egyház - tagjainak lehetővé tette hitük szabad gyakorlását.

E törvények határoztak a jobbágyok által fizetett kötelező tized eltörléséről és szabályozták a katolikus püspökök kinevezési jogát, a főkegyúri jogot. Az új rendelkezés értelmében nemcsak a királynak, hanem a vallás és közoktatásügyi miniszternek is jóvá kellett hagynia egy-egy főpap kinevezését.

A katolikus püspöki kar, annak ellenére, hogy az addigi kedvezményezett helyzetét, mind önállóságát negatívan érintette az új szabályozás, ha - fenntartásokkal is -1848. végéig kiállt a szabadságharc mellett.

A püspöki karon belül 1849. januárjában három markáns vélemény jelent meg, amelyek közül egy részük a Habsburg hatalomnak való behódolást, másik részük passzív ellenállást, míg a legbátrabbak, köztük Horváth Mihály (1809-1878) csanádi püspökkel a tényleges ellenállást választották. Az alsó papság és a szerzetesrendek tagjai a forradalom ügyéért mindvégig a fegyveres harcokat támogatták. Az aktív szerepet vállaló bencés szerzetesek közül Rómer Flóris (1815-1889) nevét érdemes kiemelni, aki 1848-ban fegyvert fogva végigharcolta a téli hadjáratot, részt vett a váci csatában, illetve főhadnagyként katonáival a budai vár felszabadítása érdekébe is „a tettek mezejére lépett”. Bátor cselekedetei miatt elfogták és 1849. novemberében nyolcévi várfogságra ítélték. Öt évet raboskodott Olmützben és Josefstadtban, majd 1854-ben amnesztiával szabadult ki.

Az evangélikus papság jelentős része is kiállt a forradalom mellett. Közülük többen, így Melczer János (1802-864) rákoskeresztúri lelkész a megtorlás időszakában több évi várfogságot szenvedett el.

A forradalom „legkarizmatikusabb” alakjai közül Kossuth Lajos és Petőfi Sándor is az evangélikus egyház tagjai voltak.

A legegységesebben a magyar reformátusság állt ki a szabadságharc mellett.

Kossuth Lajos leghíresebb toborzó beszédét, az akkor református többségű Cegléden mondta el. A Debreceni Református Nagytemplom falai között hirdették ki a Függetlenségi Nyilatkozat és mondták ki a Habsburg-ház trónfosztását. A svájci származású, református vallású Ganz Ábrahám (1814-1867) ágyúgolyók öntésével segítette a magyar forradalom fegyveres harcait. Ganz Ábrahámot 1850-ben 6 heti várfogságra ítélték, amelyet végül az öntödéje fontosságára tekintettel nem hajtottak végre.

Ács Gedeon (1819-1887) református lelkipásztor, tábori lelkészként vett részt a szabadságharcban. Az események negatív kimenetele után néhány hónapot börtönben töltött Pécset, ahonnan Csúzai Református Egyházközség közbejárására szabadult ki. Lelkesedése és szolgáló kedve ezt követően sem lankadt, önként követte Kossuth Lajost törökországi száműzetésébe, aki a következő szavakkal illette tettét:

„„… tisztelendő Ács Gedeon protestáns lelkész Magyarországról, aki kitűnt hazafias buzgalmával hazánk szabadságáért és függetlenségéért folytatott küzdelmünkben, és protestáns lelkészi hivatásának odaadó jeleseként kényszerült száműzetésbe, miután hazánk érdemtelenül elbukott. Így a száműzött hazafiak egy csoportja Törökországban kereste és találta a menedéket. Ő a száműzetés szomorúsága és ínsége közepette a vallás vigasztalásával lankadatlanul gondoskodott a hazátlan emigránsokról;…”

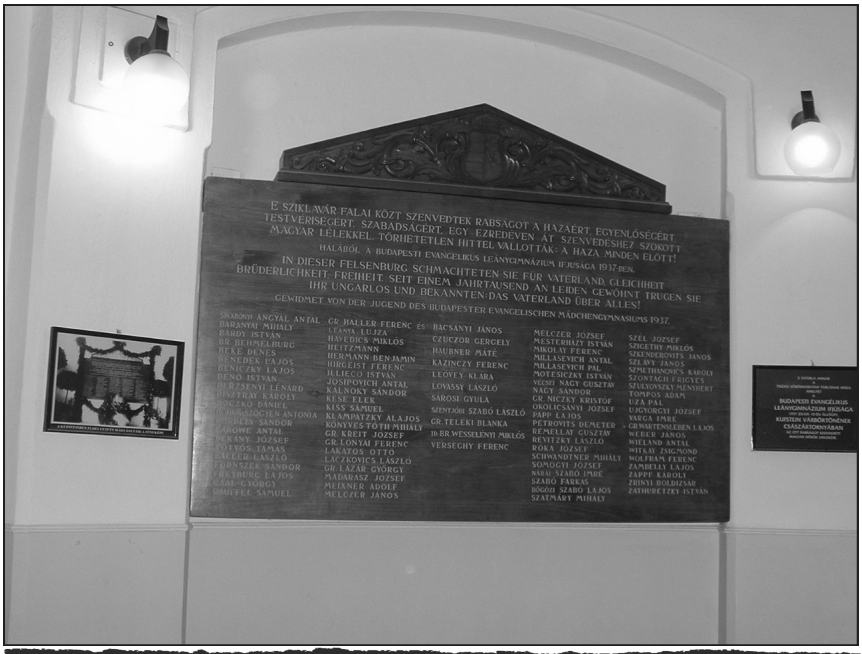

Budapest - Deák téri Evangélikus Gimnázium: A Kufsteinben raboskodók emléktáblája
Melczer János neve a második oszlopban a legalsó pozícióban

Rákoskeresztúri Evangélikus Egyházközség megemlékezése 1999 március 14-én.

Rákoskeresztúr közel 750 éves történetében az 1848-49-es szabadságharc kiemelkedő jelentőségű volt. Az események egy része Melczer Jánoshoz, az evangélikus egyház akkori lelkészhez kapcsolódik.

Melczer János Zólyom megyében, Osztrolukán született 1802 június 27-én. Apja evangélikus tanító volt. Teológiát először Rozsnyón tanult, majd a bécsi teológiai fakultás hallgatója. 1825-ben a Hont megyei Beluja választja meg lelkészének. 1828-ban házasodik Eördögh-Bartolómeidesz Karolinával. Házasságukat Isten 4 gyermekkel áldja meg. (Titusz, Gyula, Lajos és Hermin)

1830-ban lesz a rákoskeresztúriak lelkésze.

Az 1848-as események nagy hatással voltak rá. Hamar eljegyezte magát a magyar forradalommal és a 12 pont követeléseivel. Ehhez a felfogáshoz jó indíttatást kapott előjáróitól. 1848 november 5-én a Honvédelmi Bizottmány a protestáns püspököknek egy felhívást küld, amelyben meghagyja, hogy a lelkészek szólítsák fel a szószékről híveiket a haza és szabadság védelmére. Dr. Szeberényi János selmecbányai püspök november 7-én ezt a szöveget a következő kiegészítéssel küldte ki esperesseinek: „hivatalosan meghagyom, hogy napot és órát, midőn ezen rendeleteimet kézhez kapja vagy tovább küldi, feljegyezze, és minél több példányokban minden halasztás nélkül esperességében szétküldje, s nekem a megtettekről tudósítást adjon"

Így került a Honvédelmi Bizottmány leirata Rákoskeresztúrra. Ezt az írást Melczer bemásolta a gyülekezet jegyzőkönyvébe, amelyet a későbbi hatalom parancsára olvashatatlanná tettek. Ma is ott van a jegyzőkönyvben átfestve, olvashatatlanul. Az Országos Levéltár azonban őrzi az eredeti szöveget.

A rákoskeresztúri paróchiáról indult el a haza védelmére Melczer János legidősebb fia: Titusz, aki mérnök növendék volt ekkor. A honvéd tüzérekhez vonult be. Apja büszkén emlegette, hogy fia ott van a tüzérek között s a mai Erzsébet téren ő is hallgatta Kossuth „lángnyelven tartott" beszédét. A fiú a schwechati ütközetben megsebesült s 1848 november 24-én Pesten, 18 éves korában meghalt. Ide temették a régi rákoskeresztúri evangélikus temetőbe.

Másik fia a 11 éves Lajos akkor sebesült meg, amikor Hentzi tábornok Pestet lövette. A fiú lábát combjánál szakította le egy lövedék. Erről Melczer így ír: A fiam ezzel „nyomorult egylábú emberi alakká vált". E csapás hatására írta meg nyílt levelét a Március Tizenötödike című lapnak, amely az írást 1849 május 7-én le is közölte. Ebben a levélben a tábornokot „a budai vár kannibál szívű parancsnokának" nevezte. Ebben az időben Rákoskeresztúr határában harcok voltak, amelyről az 513. utcában még ma is meglévő honvéd sírok, s az 1980-ban felszámolt evangélikus temetőben lévő honvédsírok tanúskodnak illetve tanúskodtak. Csak néhány esemény dióhéjban: 1849 húsvétján itt állomásozik Aulich Lajos tábornok hadteste. - Április 11-én Asbóth Lajos a „rákoskeresztúri magaslatok" mellől indít támadást a Rákos mezeje felé és április 18-án elfoglalja a téglakemencéket és a kőbányai szőlőhegyeket. - Császári jelentésekből kitűnik, hogy a keresztúri vonalon „erős az ellenség".

Pünkösdkor Melczer a szószékről hirdette: az Isten szeretetének jele, hogy azzal a Kossuth Lajossal ajándékozta meg a magyarokat, aki felvirrasztotta a függetlenség és a szabadság hajnalát. Felolvasta a függetlenségi nyilatkozatot.

A felszámolt evangélikus temetőből megmentett sírkő a rákoskeresztúri evangélikus templom falán

A szabadság harc leverése után Melczer Jánost az önkényuralom 1852 május 5-én teljes vagyonelkobzás mellett kötél általi halálra ítélte. Az akkori Magyar Hírlap 1852 május 6. számában közzéteszi az ítélet szövegét: „Melczer János, a magyar forradalom folytában az 1849 mart. 14-iki convent határozat előtt és után, a forradalmi kormány proclamatioit a szószékről készséggel kihirdette, nem csak ezen alkalmakkal, hanem a községi gyűléseken is Keresztúron forradalmi szellemben izgató beszédeket tartott, - a népet, azon megjegyzéssel, hogy nincs többé király: a lázadásban részvételre, a fölkelő sereg számára katonák állítására, népfölkelésre s az egyesült császári és királyi osztrák s császári orosz seregek elleni fegyveres ellenállásra szólítá fel, általában a lelkipásztorságra bízott községre a forradalom kedvéért vészteljes módon hatott, végre az izgató Kossuthot a szószékről úgy tünteté föl, mint az istenséggel fölérő s egyenlő hatású személyt, és egy 1849 május 7-én a Márczius című hírlapba saját aláírásával beigtatott cikkben a császári sereget szidalmazni merészlette”. - Lehet-e ennél szebben méltatni Melczer János művét?

A kötél általi halálbüntetést 6 évi várfogságra mérsékelték, amelyből két évet Josefstadtban le is töltött. 1854-ben az általános amnesztia során kiszabadult a börtönből - és sokak közbejárása után két év múlva visszafoglalhatta lelkészi állását Rákoskeresztúron.

A börtönben nem csak súlyos betegséget szerzett: vízkóros lett, hanem megtanult olaszul, franciául, angolul. Betegsége hamar eluralkodott rajta és 1864 január 10-én visszaadta lelkét Urának, Teremtőjének. 62 éves volt. Titusz fia mellé temették az evangélikus temetőbe.

A temető felszámolása előtt megpróbáltuk hamvaikat exhumálni, de a sírjukban egy két rozsdás csat kivételével nem találtunk semmit. Sírkövüket megmentettük, s beépítettük templomunk falába, ahol emléktábla is őrzi Melczer János emlékét. Az elmúlt évtizedekben sokszor megpróbáltuk templomunk utcáját a Bakancsos névről átíratni Melczer utcára. Ez nem sikerült. Annyit sikerült elérni, hogy Rákoshegyen neveztek el utcát róla.

Többet érdemelne, de most csak néhány mondat irodalmi munkásságáról. Több magyar és latin nyelvű munkája jelent meg. Több kiadatlan műve van. Munkái közül csak egy érdekességet említek: Amikor Viktória angol királynő elvesztette férjét Albert herceget, Melczer egy latin nyelvű elégia füzért írt. Ezt az írását elküldte a királyi udvarnak, amelyet ma a British Múzeum őriz. A szerző a múzeumból kapott köszönő levelet 1863 február 25-i dátummal, amely ma a MTA könyvtárában olvasható. Ez az írás 10 elégiát tartalmaz, amelynek kezdő sorainak betűi összeolvasva magyarul így hangzik: „A nemes magyar nemzet hallja, hogy Viktória sír".

A Melczer családról annyit, hogy János bátyja szintén evangélikus lelkész volt. Ő is Haynau foglya Pozsonyban, Szeberényi János püspökkel együtt.

A család életbennmaradt tagjai úgy is megszenvedték a családfő nyomorúságát, hogy a császárbarát Gödöllő járási elöljáró nem engedte a börtönévek alatt kifizettetni a családnak a járandóságát.

A cikk anyagának, a Deák-téri templom emléktábláját és a sírkövet ábrázoló képnek a forrása: http://church.lutheran.hu/rakoskeresztur/irasok/rker_melczer_evfordulo.htm

Az 1800-ban épült és 1945-ben lebontott rákoskeresztúri evangélikus ó-templom egy régi postai képes levelezőlapon (Forrás: Erdős Renée Ház)

2011. május 1.
Rákoskeresztúr megújjult főterének átadásai

Több, mint ezer fő látogatta meg május elsején az Erdős Renée Ház Tér-Kép című kiállítását Rákosmente új főterének átadásakor. Az érdeklődésre jellemző, hogy a kiírt kezdési időpont helyett fél órával korábban nyitotta meg „kapuit” a tárlat, s a tervezett záróra után másfél órával, fél nyolckor úgy kellett a látogatókat kitessékelni, mert már bontották a főtéren felállított sátrat.

A kiállításon az Erdős Renée Ház csak a felújított területet ábrázoló, válogatott archív kép- és térképanyagot mutatta be, mintegy hatvan felvételt. Ezek között olyan új szerzemények, kuriózumok is megtalálhatók voltak, mint például a területről készült, ismereteink szerint első légifotók 1950-ből, a főtér környéki lakóházak fényképei a lakótelep építése előtti időből és egy templomi búcsú felvétele a XX. század elejéről. De láthattak mára már történeti dokumentációnak minősülő fényképeket az érdeklődők az „Elágazás” átépítés előtti látványáról is.

RÁKOSMENTI MÚZEUMBARÁT EGYESÜLET

Kiadja a RÁKOSMENTI MÚZEUMBARÁT EGYESÜLET

Szerkesztőbizottság:
Ádám Ferenc, Millisits Máté, Szelepcsényi Sándor, Tóth Péter

Főszerkesztő: Szelepcsényi Sándor

Szerkesztőség:
1174 Budapest, Báthory u. 31.
Tel.: 36-1-258-4693
E-mail: erh@enternet.hu

Lapterv: Novák Fanni

Ingyenes terjesztésű lapunk megtalálható az Erdős Renée Házban, illetőleg Budapest XVII. kerületének kulturális intézményeiben.

E szám kiadását támogatta:
Budapest Főváros XVII. ker. Rákosmente Önkormányzata

VI. évfolyam 2. számának szerzői:
Ádám Ferenc történész, muzeológus
Millisits Máté művészettörténész, muzeológus

A címlapon lévő képek:
Rákoscsabai képeslapok: Holló fája, Rákos-patak
Az első rákosligeti képeslap (Munkás Otthon)
A felújított Merzse-mocsár dioráma részlete